

เนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา*

Nekkhamma-Paṭipadā in Buddhist Texts

พระศรีสุทธิพงษ์ (สม-สวณ ปฏิภาณ)

Phra Srisuddhiphong (Somsoun Paṭibhāno)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkorntajavidyalaya University

Email: ssps2501@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและคำสอนเรื่องเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวทางการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาพัฒนาการการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า

1. เนกขัมมปฏิบัติมีความหมายสรุปได้ 3 อย่าง คือ 1) การออกบวช 2) หลักการปฏิบัติเพื่อออกจากกาม 3) ภาวะจิตที่ปลอดจากกาม คำสอนและหลักการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัตินี้มีทั้งในลัทธินอกพระพุทธศาสนา และในพระพุทธศาสนา เป็นหลักการปฏิบัติที่มีมาก่อนสมัยพุทธกาล มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรม เช่น เนกขัมมสุข เนกขัมมวิตก เนกขัมมสังกัปปะ นิกขัมมานิสังสกถา เนกขัมมบารมี การบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตัวผู้ปฏิบัติให้เป็นผู้ไม่ถูกกามครอบงำ และเป็นประโยชน์แก่สังคมช่วยให้คนในสังคมดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันโทษของกาม

2. การบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติ มีวัตถุประสงค์เพื่อกำจัดกาม สรุปได้ 2 แนวทาง คือ 1) เนกขัมมปฏิบัติของนักบวชนอกศาสนา คือ การบวชดาบส (ฤๅษี, ชฎิล) และปริพาชกบางตน 2) เนกขัมมปฏิบัติในพระพุทธศาสนา คือ การบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรีและสิกขมานา บุคคลที่บำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัตินั้นบรรลุผลสูงสุดละกามได้เด็ดขาด ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอนูปพุทธเจ้า

* Received July 5, 2017; Accepted January 16, 2018.

3. การบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในสังคมไทยมีพัฒนาการมาจากสมัยพุทธกาล แต่มีแนวคิดและหลักการปฏิบัติบางอย่างได้พัฒนาขึ้นในสังคมไทย จำแนกได้ 2 อย่าง คือ 1) เนกขัมมปฏิบัติของบรรพชิต ได้แก่ การบวชเป็นภิกษุและสามเณร และ 2) เนกขัมมปฏิบัติของคฤหัสถ์ ได้แก่ การบวชชี (สตรีนุ่งห่มผ้าขาว, โกนผม, พักอยู่ที่วัดประจำ) อุบาสก-อุบาสิกา (นุ่งห่มผ้าขาว, ไม่โกนผม, อาศัยอยู่วัดเฉพาะตอนมาถือศีล) การบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในสังคมจะให้ความสำคัญแก่การออกบวชมาถือศีลอยู่ที่วัด จะไม่ค่อยเน้นที่การปฏิบัติสมถกรรมฐาน-วิปัสสนากรรมฐานเพื่อละกามเหมือนในสมัยพุทธกาล

คำสำคัญ: เนกขัมมปฏิบัติ; คัมภีร์พระพุทธานุสาสนา; สังคมไทย

Abstract

This article aims 1) to study the concept and the teaching on Nekkhamma-Paṭipadā in Buddhist Texts, 2) to study the guidelines to practice Nekkhamma-Paṭipadā appearing in Buddhist Texts, and 3) to study the development of Nekkhamma-Paṭipadā practices in Thai societies.

From the research, it is found as follows :-

1. Nekkhamma-Paṭipadā is of 3 definitions :- (1) The ordination, (2) The practice of The Dhamma principles to get rid of Kāma (sense-desire), and (3) The mental condition without Kāma. The teachings and principles to develop Nekkhamma-Paṭipadā appeared in both the doctrines outside Buddhism (ascetics, hermits and some Jatilas : matted-hair ascetics usually worshipping the fire) and in Buddhism. These were the principles of the practice existing before the Buddha's time which were concerning with Dhammas such as Nekkhamma-Sukha (the happy renunciation), Nekkhamma-Vitakka (the thought of renunciation), Nekkhamma-Sankappa (mental attitude the renunciation), Nekkhammānisamsa-kathā (a talk on the benefits of renouncing the sensual pleasures) and Nekkhamma-pārami (renunciation of Perfections).

2. Practicing Nekkhamma-Paṭipadā appearing in Buddhist Texts focused on getting rid of Kāma which concluded into 2 guidelines :- (1) Nekkhamma- Paṭipadā for the ascetics outside Buddhism as the ordination of being the ascetics (hermits, Jatila), and (2) Nekkhamma-Paṭipadā in Buddhism means the ordination to be a monk, a female monk, a novice, and a female novice. There were some persons who developed Nekkhamma-Paṭipadā till reaching and achieving the getting rid of Kāma definitely such as Lord Buddha, the Pacceka Buddha and Buddha's followers.

3. The practices of Nekkhamma - Paṭipadā in Thai societies had been developed since the Buddha's time, but it is found that some concepts and practical principles were developed which could be classified into 2 types :- (1) Nekkhamma- Paṭipadā for ascetics as the ordination to be a monk and a novice and (2) Nekkhamma-Paṭipadā for laymen as the ordination to become a female ascetic (female wearing white clothing, cutting off the hair, staying regularly at the temple), Upāsaka (a lay devotees) and Upāsikā (a female devotees) who were wearing the white clothings, without cutting off the hair, staying at the temple only at the time of good conduct. Nekkhamma-Paṭipadā practices in Thai societies focus on the ordination and staying at the temple for good conduct, did not emphasize well on calm concentration development or insight development in order to get rid of Kāma done in the old Buddha's time.

Keywords: Nekkhamma - Paṭipadā; Buddhist Texts; Thai Societies

บทนำ

พระพุทธศาสนาแบ่งมนุษย์ในโลกนี้กว้างๆ ออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) ผู้ครองเรือน (อาคาริก) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ขรवास หรือคฤหัสถ์ (2) ผู้ไม่ครองเรือน (อนาคาริก) (Thai Tipitaka/52/2/3/3295) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บรรพชิต หรือนักบวช ในบุคคลสองประเภทนี้ ผู้ครองเรือน ได้แก่ มนุษย์ชาวบ้านส่วนมากที่มีอยู่ทั่วโลก จึงเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปแล้ว แต่บุคคลประเภทที่ 2 คือ นักบวช หรือคนที่ไม่ครองเรือนนี้ ถือว่าเป็นเพียงคนกลุ่มหนึ่งที่มีจำนวนไม่มากนัก คนพวกนี้ ได้แก่ คนที่ออกบวชเป็นบรรพชิต ละทิ้งวิถีชีวิตของผู้ครองเรือนออกมาใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย สงบ สันโดษตามแต่ลัทธิของตนสามารถจำแนกการบวชได้ 4 ประเภท คือ 1) การบวชเป็นภิกษุและภิกษุณี 2) สามเณรบรรพชา การบวชเป็นสามเณรและสามเณรี 3) อสิบบรรพชา (ดาบสบรรพชา) การบวชเป็นฤषีหรือดาบส และ 4) ปริพาชกบรรพชา การบวชเป็นปริพาชก (Phra Dhammanandamahathera, 1991)

พระพุทธศาสนาถือว่า บรรพชิตมีสถานะสูงกว่าขรवास นักบวชจัดเป็นอุตมเพศ (เพศสูง) ต่างกับขรवासที่เป็นหีนเพศ (เพศต่ำ) บรรพชิตจึงอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะของขรवास บรรพชิตจึงมีพันธะทางศีลธรรมที่จะต้องตั้งใจศึกษาปฏิบัติธรรม เพื่อให้สมกับการเป็นปุชนียบุคคล มีชีวิตที่สงบ สันโดษและตั้งมั่นในศีลธรรมตามลัทธิศาสนาของตน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญกับการแบ่งแยกชีวิตแบบขรवासออกจากชีวิตแบบบรรพชิตค่อนข้างชัดเจน แต่ก็พบหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจำนวนมากพอสมควรแสดงให้เห็นว่า การดำเนินชีวิตแบบนักบวชที่เรียกกันว่า “เนกขัมมะ” หรือ “เนกขัมมปฏิบัติ” นี้ เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่เหล่าขรवासผู้ครองเรือนด้วย ตามความหมายนี้ แสดงว่า ขรवासผู้ครองเรือนก็ควรจะหาเวลาปฏิบัติเพื่อประโยชน์บางประการ เราจึงพบหลักฐานที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่ขรवासจำนวนหนึ่ง มีความเกี่ยวข้องกับเนกขัมมปฏิบัติอย่างชัดเจน เพราะการรักษาคำตรัสเดิมไว้น่าจะต้องสัมพันธ์กับการเข้าใจคำตรัสนั้นอย่างถูกต้องและนำมาปฏิบัติจนบรรลุผลให้เห็นจริงในประสบการณ์ และรู้จักพิจารณาอย่างมีสติรู้เท่าทัน (Vichai, 2016; Phra Adikan Suchat Chanthasaro; 2017)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ออกมาจากอินเดียไปประดิษฐานในประเทศต่างๆ เป็นที่น่าสังเกตว่า ทุกประเทศที่รับพระพุทธศาสนาต่างก็ให้ความสำคัญกับแนวคิดและคำสอนเรื่องเนกขัมมปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จาก เมื่อพระพุทธศาสนาประดิษฐานในศรีลังกา ศาสนิกชนแรกๆ ที่คณะพระธรรมทูตทำเพื่อความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา คือ การทำพิธีอุปสมบทให้แก่กุลบุตรกุลธิดาชาวศรีลังกา เมื่อคณะพระธรรมทูตมาประดิษฐานพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ศาสนิกชนแรกๆ ที่ทำก็เหมือนกัน คือ การให้อุปสมบทแก่กุลบุตรชาวสุวรรณภูมิ (Thai Tipitaka 1/1/120-128) การให้บรรพชาและอุปสมบทแก่กุลบุตรในประเทศต่างๆ จึงถือว่าเป็นภารกิจที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนาโดยตรง อย่างไรก็ตาม ในกาลต่อมา พบว่าแนวคิดคำสอนและหลักการปฏิบัติเกี่ยวกับเนกขัมมปฏิบัติเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปในบางประเด็น โดยเฉพาะในหมู่คฤหัสถ์ กล่าวคือ มีคฤหัสถ์ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาได้ให้

ความสำคัญกับการบวชมากขึ้น แต่ไม่ประสงค์จะเข้าไปบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีเหมือนแต่ก่อน จึงได้พยายามสร้างแนวคิดเรื่องการบวชของคฤหัสถ์ขึ้น เรียกว่า “การบวชเนกขัมมะ” หรือ “เนกขัมมปฏิบัติ” สามารถจำแนกการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติออกเป็น 2 รูปแบบกว้างๆ คือ (1) เนกขัมมปฏิบัติของบรรพชิต และ (2) เนกขัมมปฏิบัติของคฤหัสถ์

สังคมไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นสังคมของผู้นับถือพระพุทธศาสนา เห็นได้จากพระพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชาวไทย ทั้งทางด้านวิถีชีวิต คติความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกเป็นหลักของชาวไทยทุกภาคของประเทศ จึงกล่าวได้ว่า “พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม” คนไทยจึงมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งเสียชีวิต อย่างไรก็ตาม หลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่ามียุทธผลต่อคนไทยตลอดเวลายาวนาน และมีพัฒนาการทางความเชื่อและรูปแบบการปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง คือ “ความนิยมในการออกบวช” การบวชที่นิยมในสังคมไทยนั้น อาจจำแนกกว้างๆ เป็น 2 รูปแบบ การบรรพชาเป็นสามเณร และการอุปสมบทเป็นภิกษุ และ 2) การบวชเนกขัมมะของฆราวาส

บรรดาการบวช 2 รูปแบบนี้ เป็นที่รับทราบโดยทั่วกันว่า ชายไทยจะเป็นคนสมบูรณ์ก็ต้องผ่านการบวชเรียนมาก่อน ข้อนี้สอดคล้องกับที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (P.A. Payutto, 1997) กล่าวไว้ว่า

“คนไทยทั้งหมด ตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินลงมาจนถึงผู้ชายชาวบ้านสามัญ แทบทุกคนได้บวชเรียนรับการศึกษาจากสถาบันพระพุทธศาสนา ดังมีประเพณีบวชเรียนเป็นหลักฐานสืบมาวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นแหล่งคำสั่งสอน การฝึกอบรมและอำนวยความสะดวกทั้งโดยตรงแก่ผู้ไปบวชเรียนอยู่วัด และโดยอ้อมแก่ทุกคนในชุมชนที่อยู่แวดล้อมวัด ชุมชนทุกแห่ง แม้หมู่บ้านในชนบทห่างไกล ต่างก็มีวัดประจำเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน”

การบวชเป็นภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนามีผลดีโดยตรงต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยในทุกด้าน ทั้งทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามทั้งหลาย แต่สิ่งที่เกิดพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับการออกบวช และความเป็นมาและรูปแบบการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติของคฤหัสถ์ มีผู้ตั้งคำถามไว้อย่างน่าสนใจว่า การบวชชี หรือการบวชเนกขัมมะที่เรียกชื่อต่างๆ ในสังคมไทยนั้นมีความเป็นมาอย่างไร เป็นรูปแบบการพฤติกรรมเพื่อขัดเกลาจิตใจสำหรับชาวบ้านที่สืบต่อมาจากสมัยพุทธกาลหรือเป็นรูปแบบการปฏิบัติที่เพิ่งเกิดขึ้นในสังคมไทย หากบอกว่าเนกขัมมปฏิบัติที่นิยมปฏิบัติกันในสังคมไทยมีที่มาจากคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การปฏิบัตินี้ก็จะมีการสืบต่อเรื่อยมาตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย คือ สมัยสุโขทัยแล้วสืบต่อเรื่อยมาถึงอยุธยาและ

รัตนโกสินทร์ มีความสำคัญต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคที่ส่งผ่านความคิด ความตั้งใจในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา การพัฒนาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสังคม และ มีบทบาทต่อการเสริมสร้างสังคม เป็นตัวแทนทางจิตวิญญาณ (Phrarajapariyatti, 2016; Singh, 2016; Daniels, 2015)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติเป็นวิธีปฏิบัติรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาตนเองตามแนวทางของพระพุทธศาสนา การที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยให้ความสนใจกับการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติทางจึงถือว่าเป็นเรื่องที่น่าส่งเสริม แต่จากการศึกษาพบว่า ในบรรดาพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาบวชเนกขัมมนั้นยังมีจำนวนไม่น้อยที่ยังมีความเข้าใจผิด เรื่องนี้พบได้ทั้งจากการสังเกตและจากการศึกษาวิจัยงานวิจัยบางเล่มได้ข้อสรุปอย่างน่าเป็นห่วงว่า รูปแบบการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติหรือกิจกรรมที่วัดจัดให้ผู้บวชเนกขัมมเข้าร่วมนั้น มีกิจกรรมบางอย่างที่ยังเป็นที่สงสัยว่าจะสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาหรือไม่ อีกทั้งกิจกรรมเหล่านั้นในแต่ละท้องที่ก็มีรายละเอียดแตกต่างกัน ดูแล้วกิจการหลายอย่างอาจจัดเป็นสัปปะตปพรามาส (P.A. Payutto, 1997) ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปตามพุทธประสงค์ อีกทั้งการจัดพิธีบวชเนกขัมมปฏิบัติของบางที่ก็มีข้อกำหนดบางอย่างเพิ่มเติม จนไม่แน่ใจว่าจะสอดคล้องกับหลักการดั้งเดิมหรือไม่

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ธรรมเนียมการบวชในพระพุทธศาสนานั้นจะมีธรรมเนียมบวชในศาสนาพราหมณ์เป็นตัวอย่างมาก่อน เพราะศาสนาพราหมณ์มีมาก่อนพระพุทธศาสนา (Somdet Phra Maha Samana Chao Kroma Phraya Vajiranavarorasa, 2005) การบวชนั้นจึงเป็นเหมือนการออกมาสู่ที่โล่งแจ้งปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คล่องตัว (P.A. Payutto, 1999) การบวชในพระพุทธศาสนาหมายถึง การฝึกฝนหรือการพัฒนาตนด้วยการนำพาตนให้พ้นไปจากภาวะของความเป็นฆราวาส ดำเนินชีวิตที่ทวนกระแสของกิเลส พร้อมกันนั้นก็มีการฝึกฝนอบรมตนเองทางกาย วาจาและใจให้สูงขึ้นไปถึงภาวะ ของความพ้นทุกข์ พระสงฆ์ได้ยึดถือเป็นแบบแผนจนถึงปัจจุบัน โดยมีกระบวนการกลั่นกรองผู้บวชตามพระธรรมวินัย (Phra Tanong Dhammiko, 2010)

สำหรับการบวชเนกขัมมในสังคมไทยจะมีความเชื่อว่าจะได้พ้นทุกข์ ดังงานวิจัย พบว่า โดยปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจบวชเนกขัมมมากที่สุด คือ มีความศรัทธาเชื่อมั่นในชื่อเสียงของผู้ดำเนินโครงการบวชหรือชื่อเสียงของทางวัดมากที่สุด ส่วนทัศนคติเกี่ยวกับประโยชน์ในการบวชเนกขัมม 3 อันดับแรก คือ เห็นว่าทำให้ได้บำเพ็ญเนกขัมมบารมี รองลงมา คือ ทำให้ได้ฟังหลักธรรมจากครูบาอาจารย์ ทำให้เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น โดยมุ่งเน้นเพื่อบำเพ็ญเนกขัมมบารมี เพื่อศึกษาเรียนรู้หลักธรรมและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตก่อให้เกิดความสงบร่มเย็นในจิตใจ และเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์ (Phra Natthaset Athiyano, 2010) การบวชเนกขัมมจารินีจึงเป็นทางออกที่ดีสำหรับส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่สตรีผู้ต้องการพัฒนาจิตใจให้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา (Phramaha Phaiboon Kaewlurnma, 2009)

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเนกขัมมปฏิบัติทำให้ทราบว่าที่ผ่านมามีหนังสือและงานวิจัยที่กล่าวถึงการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติอยู่บ้าง แต่งานส่วนมากจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ กล่าวถึงความเป็นมาและรูปแบบการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในบางประเด็น ยังไม่มีงานวิจัยเล่มใดที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติระหว่างในสมัยพุทธกาล วรรณคดีบาลีในประเทศต่างๆ กับในสังคมไทยปัจจุบัน ว่ามีส่วนเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันหรือไม่อย่างไร อีกทั้งรูปแบบการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติบางอย่าง เช่น การบวชชี การบวชชีพรหมณ์ที่ปฏิบัติในสังคมไทย ก็ยังไม่ทราบชัดเจนว่ามีในสมัยพุทธกาลหรือไม่ ดังนั้น ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาให้ทราบถึงแนวคิดและคำสอนเรื่องเนกขัมมปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและวรรณคดีบาลีที่แต่งใน 3 ประเทศ คือ ศรีลังกา พม่าและไทย แล้วแสดงความเชื่อมโยงให้เห็นพัฒนาการของแนวคิดและหลักการปฏิบัติที่สืบทอดมาถึงสังคมไทย เพื่อจะได้ประมวลองค์ความรู้มาเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องกับทั้งพระธรรมวินัย และได้แนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย และเพื่อความเป็นประโยชน์แก่การศึกษาและการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในสังคมไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและคำสอนเรื่องเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาพัฒนาการการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์พระพุทธศาสนารวมทั้งข้อมูลจากบทความ หนังสือ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

การวิจัยเอกสาร

การวิจัยเอกสาร คือ การค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและแนวทางการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จำแนกเป็นข้อมูล 2 ระดับ คือ ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี-ภาษาไทยไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ชุด 91 เล่ม), รวมทั้งคัมภีร์ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเนกขัมมปฏิบัติ อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งถือเป็นแหล่งข้อมูลหลักนั้น จะศึกษาจากวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทยด้วย ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งาน

วิจัย วิทยา นิพนธ์ และสารนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาและการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติ ทั้งส่วนที่เป็นแนวคิด แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาการหลักการปฏิบัติที่มีในสังคมไทยปัจจุบัน

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นารวิจัยจากเอกสาร จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยเน้นศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเนกขัมมปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้งในช่วงก่อนพุทธกาล สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล ทั้งส่วนที่เป็นเนกขัมมปฏิบัติของนักบวชนอกศาสนาและส่วนที่เป็นของพระพุทธศาสนา ให้ครอบคลุมถึงความหมาย ความเป็นมา ลักษณะสำคัญ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ความจำเป็นและประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติ

2) การศึกษาแนวทางการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะเน้นศึกษาวิเคราะห์วิธีบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติของบุคคลต่างๆ นับตั้งแต่พระมหาโพธิสัตว์ พระปัจเจกโพธิสัตว์ พระสาวก-โพธิสัตว์และบุคคลทั่วไป พร้อมกำจำแนกประเภท ระดับความเคร่งครัด แนวทางการบำเพ็ญของคนในสถานภาพต่างๆ สถานທີ່บำเพ็ญ การแต่งกาย ระยะเวลา ข้อห้าม-ข้ออนุญาต การปฏิบัติตนต่อสังคมและเป้าหมายของการปฏิบัติ

3) การศึกษาพัฒนาการการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในสังคมไทย จะศึกษาพัฒนาการแนวคิดและหลักการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติที่มีในสังคมไทยตั้งแต่สมัยล้านนา สุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์ โดยอาศัยเนื้อหาจากวรรณคดีบาลีที่แต่งในประเทศไทยประกอบกับที่ปฏิบัติจริงในสังคมไทย จะวิเคราะห์ให้ทราบถึงที่มาของหลักการปฏิบัติแบบต่างๆ รวมทั้งชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติแบบใดสอดคล้องหรือขัดแย้งกับหลักการสมัยพุทธกาล และหากจะมีการฟื้นฟูหรือส่งเสริมให้ถูกต้อง จะมีแนวทางปฏิบัติอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อให้การบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในสังคมไทยนี้ได้เป็นไปตามพุทธประสงค์และสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลข้างต้นนั้นเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ 5-6 ท่าน เพื่อทำการวิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนะให้ได้องค์ความรู้เพิ่มเติมอันจะทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

1. แนวคิดและคำสอนเรื่องเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาแนวคิดและคำสอนเรื่องเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า คำว่าเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายอย่าง แต่ที่พบมากที่สุดได้ดังนี้ 1) การออกบวชทั้งในพระพุทธศาสนาและบวชเป็นดาบส ฤๅษี ชฎิลและปริพาชกผู้เป็นกรรมวาที (เชื่อกกรรม) 2) ความตรึกหรือความดำริออกจากกาม 3) การดำเนินชีวิตที่ปลอดจากกาม 4) ภาวะจิตที่ปลอดจากกาม 5) การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อละกาม และ 6) นิพพาน ภาวะที่ดับกามและกิเลสทั้งปวงได้เด็ดขาด ความหมายเหล่านี้สรุปได้ 3 ประเด็น คือ เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้มุ่งออกจากกาม (การบวช) เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อออกจากกาม และเป็นภาวะจิตของบุคคล ผู้บรรเทาหรือละกามได้แล้ว

เนกขัมมปฏิบัติเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตและหลักการปฏิบัติที่พบได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่มีมาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติ ต่อเมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นแล้วในโลก พระพุทธองค์ก็ได้รับเอาคำสอนและแนวปฏิบัตินี้มาใช้ด้วย พระพุทธองค์และพระสาวกจำนวนไม่น้อยได้เคยเกี่ยวข้องกับหรือเคยปฏิบัติเนกขัมมปฏิบัติตามลัทธิอื่นนอกพระพุทธศาสนามาก่อน ดังเราจะพบเรื่องราวที่พระพุทธองค์และพระอริยสาวกจำนวนมากเคยละทิ้งบ้านเรือนออกบวชเป็นดาบส ฤๅษีหรือชฎิลเพื่อบำเพ็ญบารมีตอนเป็นพระโฬิสต์ หรือแม้แต่ในสมัยพุทธกาล พระมหาสาวกหลายรูปก่อนเข้ามาบวชเป็นนักบวชเป็นภิกษุก็เคยออกบวชเป็นนักบวชนอกศาสนามาก่อน เช่น พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระอุบาละชฎิลพร้อมบริวาร พรหมณพาวรีพร้อมศิษย์ 16 คน เป็นต้น ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้น เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วออกประกาศศาสนา ต่อมามีคนเกิดศรัทธาเข้ามาบวช พระองค์จึงอนุญาตการบวชให้แก่สาวกของพระองค์จำแนกเป็น 5 อย่าง เรียก สหัมมิก 5 คือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี และสิกขมานา (Thai Tipitaka 2/510/34) มีการกำหนดคุณสมบัติ วิธีบวชและหลักการปฏิบัติเพื่อดำเนินชีวิตตามแนวทางของสมณสาขายุบตรไว้อย่างชัดเจน จึงกล่าวได้ว่า เนกขัมมปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจำแนกได้ 2 ประเภท คือ เนกขัมมปฏิบัติในลัทธิอื่นนอกศาสนาและเนกขัมมปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

สำหรับผู้บำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นพบว่า มีลักษณะสำคัญ คือ ส่วนมากเป็นผู้ออกบวชไม่มีเรือน มีเป้าหมายการบวชเพื่อศึกษาด้านจิตใจ อบรมจิตใจให้สูงขึ้น การเป็นอยู่ก็ต้องอาศัยชาวบ้านถวาย ไม่ประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตัวอันจะเป็นภาระ หากแต่จะมุ่งฝึกหัดพัฒนาดินให้มีจิตใจบริสุทธิ์ตามลำดับ ไม่อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์จนเกินไป จะเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ก็เฉพาะเวลาแสวงหาอาหารและตอนเผยแผ่ธรรมเท่านั้น ในส่วนของความเกี่ยวข้องกับญาติ สมบัติ บริวารและเครื่องนุ่งห่มต่างๆ หากบวชเป็นบรรพชิตแล้วก็ต้องละทิ้งมาดำเนินชีวิตตามแนวทางของนักบวช

พระพุทธองค์ได้แสดงเรื่องเกี่ยวกับเนกขัมมปฏิบัติไว้ในหมวดธรรมหลายหมวด แสดงทั้งแก่สาวกฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ ที่แสดงโดยตรงได้แก่ เนกขัมมสุข (นิรามิสสุข) เนกขัมมานิสังสกา

เนกขัมมวิตก เนกขัมมสังกัปะ เนกขัมมบารมี ที่แสดงโดยอ้อมได้แก่ บรรพชาในสัปปริสบัญญัติ อุโบสถศีล พรหมจรรย์ในอายุวัชฌนธรรม เป็นต้น บุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวกหรือแม้แต่กัลยาณบุณชนผู้ต้องการบำเพ็ญบารมีต่างก็เคยเกี่ยวข้องหรือเคยบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติมาแล้วทั้งนั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวโดยสรุปก็สามารถกล่าวถึงลักษณะของเนกขัมมปฏิบัติได้ 4 ประการ คือ เป็นคำสอนและหลักการปฏิบัติที่มีลักษณะออกจากกามและภพเป็นลักษณะ มีการทำให้แจ้งซึ่งโทษของกามและภพเป็นรส มีความเห็นหลังให้กามและภพเป็นปัจจุบันฐาน และมีความสังเวชเป็นปทัฏฐาน (Thai Tipitaka 74/9/3/578) จึงกล่าวได้ว่า เนกขัมมปฏิบัติเป็นหลักคำสอนและแนวทางปฏิบัติที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการฝึกหัดพัฒนาตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ดังจะเป็นได้จากในตอนพระพุทธองค์และพระอริยสาวกกำลังบำเพ็ญบารมีอยู่ก็ได้บำเพ็ญเนกขัมมปฏิปทานี้มาเป็นเวลายาวนานหลายภพชาติ ต่อเมื่อพระพุทธองค์ประดิษฐานพระพุทธศาสนาในสังคมชมพูทวีปแล้วก็กำหนดให้สาวกของพระองค์ดำเนินชีวิตตามแบบของผู้บำเพ็ญเนกขัมม คือ เป็นผู้ออกบวช กล่าวคือ กำหนดให้ภิกษุ ภิกษุณี สามเณรและสามเณรีดำเนินชีวิตและฝึกหัดพัฒนาตนในฐานะผู้บำเพ็ญเนกขัมมอย่างเต็มที่ ในส่วนของอุบาสกอุบาสิกานั้นก็สอนให้ใช้ชีวิตบางช่วงเวลาบำเพ็ญเนกขัมม เช่น การรักษาศูยโอบสถศีลและการเจริญกรรมฐาน ทำให้เห็นว่า คำสอนเรื่องเนกขัมมปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนานี้มีความสำคัญและจำเป็นทั้งกับบรรพชิตและคฤหัสถ์

2. แนวทางการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาแนวทางการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า คำสอนและหลักการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อให้เห็นโทษของกามและให้พุทธบริษัทสำรวมระวังไม่ให้กามครอบงำจิตใจ โดยได้ยกตัวอย่างบุคคลผู้ละกามได้อย่างเด็ดขาดแล้ว คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอนูปพุทธเจ้า มีการพรรณนาอย่างละเอียดว่าบุคคลเหล่านี้ได้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอันยาวนานและได้พยายามเอาชนะกามด้วยวิธีต่างๆ จนประสบความสำเร็จด้วยการเอาชนะด้วยมรรคผลในพระพุทธศาสนา

สามารถจำแนกรูปแบบและแนวทางการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติได้ 2 แบบ คือ เนกขัมมปฏิบัติของนักบวชนอกศาสนา คือ ดาบส ฤๅษี ชฎิลและปริพาชกบางตน และเนกขัมมปฏิบัติของพระพุทธศาสนา คือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรีและสิกขมานา ในการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติ 2 แบบนี้มีข้อห้ามในลักษณะคล้ายกัน คือ ห้ามไม่ให้ผู้บำเพ็ญใช้ชีวิตตามใจกิเลส ต้องดำเนินชีวิตอย่างสงบสำรวม มีพิเศษเฉพาะในพระพุทธศาสนา คือ มีการกำหนดการลงโทษแก่ผู้บำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่เป็นภิกษุและภิกษุณีด้วยการปรับอาบัติระดับต่างๆ ตามสมควรแก่ความผิด มีการคัดเลือกผู้เข้ามาบวช ผู้บวชแล้วมีผู้ให้การอบรม คือ อุปัชฌาย์อาจารย์ หากกระทำความผิดร้ายแรง คือ ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นสมาชิกของสงฆ์แล้วจะต้องออกไปเป็นคฤหัสถ์ ไม่สามารถกลับมาบวชได้อีก

ในส่วนของการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิปทา 2 รูปแบบนั้น เนกขัมมปฏิปทาของนักบวชนอกศาสนา ให้ผลได้ในระดับฌานสมาบัติและโลกียอภิญญา 6 แต่เนกขัมมปฏิปทาของพระพุทธศาสนาให้ผลได้ตั้งแต่สมาธิขั้นต้น ฌานสมาบัติ อภิญญา 6 กล่าวคือได้รับผลการปฏิบัติสูงสุดถึงขั้นบรรลุลูกาสุกขญาณสำเร็จเป็นพระอรหันต์ อย่างไรก็ตาม การบำเพ็ญเนกขัมมปฏิปทาใน 2 รูปแบบนั้น หากเป็นของนักบวชนอกศาสนาอาจจะให้ความสำคัญกับการปลีกตัวไปบำเพ็ญอยู่คนเดียวหรือกับหมู่คณะในป่าลึก โดยไม่พบปะเกี่ยวข้องกับผู้คนในสังคม ข้อนี้จะแตกต่างจากหลักการปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนา เมื่อได้บำเพ็ญเนกขัมมปฏิปทาสมบูรณ์แล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตัวผู้ปฏิบัติ คือ ความสงบ ปราศจากการครอบงำของกาม ตามสมควรแก่การปฏิบัติ ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้นจำแนกผลได้ 3 ระดับ คือ ห้ามกามด้วยการรักษาศีล ชุมกามด้วยอำนาจสมาธิหรือฌานสมาบัติ และละกามด้วยมรรคผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

แนวทางการปฏิบัติเนกขัมมปฏิปทามีแนวทางปฏิบัติกล่าวโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้ (1) ศึกษาทำความเข้าใจโทษของกาม (ทั้งกิเลสกามและวัตถุกาม) (2) ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย พึงพาปัจจัย 4 เท่าที่จำเป็นเพื่อให้ชีวิตมีความเป็นอิสระจากการถูกกามครอบงำ (3) หาเวลาปลีกตัวออกจากสังคมเพื่อจะได้มีเวลาบำเพ็ญจิตภาวนา และ (4) ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ไม่ตกเป็นทาสของกาม เสพปัจจัย 4 เท่าที่จำเป็นและพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาจนกว่าจะก้าวเข้าสู่อริยมรรคขั้นสูงสุด เป็นอิสระจากการครอบงำของอาสวกิเลสอย่างสิ้นเชิง

3. พัฒนาการการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิปทาในสังคมไทย

จากการศึกษาพัฒนาการการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิปทาในสังคมไทยสรุปความได้ว่า การบำเพ็ญเนกขัมมปฏิปทาที่สืบสายต่อมาจากสมัยพุทธกาลสามารถจำแนกออกเป็น 2 รูปแบบ คือ (1) เนกขัมมปฏิปทาของฝ่ายบรรพชิต คือ ภิกษุและสามเณร (ส่วนภิกษุณี สามเณรีและนางสิกขมานา แม้จะมีการบวชอยู่บ้างแต่ก็ไม่ค่อยได้รับการยอมรับและถือปฏิบัติแพร่หลายนัก) และ (2) เนกขัมมปฏิปทาของฝ่ายคฤหัสถ์ คือ แม่ชี และอุบาสกและอุบาสิกาผู้นุ่งห่มผ้าขาว (Thai Tipitaka 11/174/133)

อย่างไรก็ตาม เนกขัมมปฏิปทาที่ถือปฏิบัติในสังคมไทยก็มีทั้งข้อที่ควรแก้ไขและข้อที่ควรส่งเสริม ข้อที่ควรแก้ไขนั้น คือ ควรทำความเข้าใจค่านิยมและแนวคิดเกี่ยวกับการบวชให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์ คือ บวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยและมุ่งปฏิบัติเพื่อหาทางพ้นทุกข์ ไม่ควรส่งเสริมให้มีการบวชเพื่อสนองความมั่งคั่ง หรือเพื่อแก้ปัญหาความกลัวภัยหรือความเชื่อในโชคลาง ส่วนเรื่องที่ควรส่งเสริม คือ ควรส่งเสริมให้มีการบวชในโอกาสต่างๆ ทั้งที่เป็นการบวชตลอดชีวิต บวชเรียนและบวชชั่วคราว ในระหว่างที่บวชอยู่นั้นควรจัดให้มีการศึกษา คือ มีการบรรยายชี้แจงให้เห็นโทษของกามและอันสงส์ของการละกามได้ จัดให้มีการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ สิลสิกขาเพื่อพัฒนาพฤติกรรม จิตตสิกขาเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาสิกขาเพื่อพัฒนาปัญญา ให้อำนาจแห่งความเป็นจริงของ รู้แจ้งในคุณและโทษของกาม สามารถละกามได้อย่างเด็ดขาด เพื่อจะได้มีชีวิตที่ไม่ถูกกามครอบงำ

ผลจากการสนทนากลุ่มย่อยสรุปได้ว่า 1) ควรมีการอบรมหรือให้ความรู้แก่ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุสามเณรให้มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ให้รู้ข้อปฏิบัติที่ทำได้และทำไม่ได้ รวมทั้งข้อวัตรปฏิบัติที่จำเป็นในการดำรงสมณเพศ 2) ส่งเสริมให้เยาวชนและคนหนุ่มเข้ามาบวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยให้มาก และส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาและปฏิบัติแม้จะเป็นการบวชระยะสั้น 3) สำหรับคนสูงอายุที่ยังมีสุขภาพแข็งแรง ช่วยเหลือตัวเองได้ แล้วจัดให้ศึกษาพระธรรมวินัยตามความเหมาะสม จากนั้นอาจมอบหมายให้รับหน้าที่ช่วยงานคณะสงฆ์ตามความถนัด เนื่องจากบุคคลกลุ่มนี้มีประสบการณ์และมีความรู้มาก่อนบวช หากให้โอกาสและมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถก็จะช่วยงานพระศาสนาได้ และ 4) ในส่วนการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติของประชาชน ควรส่งเสริมให้แพร่หลายและส่งเสริมตามโอกาสสำคัญ เช่น วันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของสถาบันและวันหยุดตามเทศกาลสำคัญ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสเข้าร่วมศึกษาปฏิบัติธรรมอย่างสะดวกซึ่งจะเป็นผลดีต่อการบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาคำสอนเรื่องเนกขัมมปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่าเรื่องนี้มีความกว้างขวางและเป็นประโยชน์แก่สังคมทั้งที่เป็นนักบวชและเป็นชาวบ้าน หากนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมก็น่าจะเป็นประโยชน์แก่สังคม จึงขอเสนอแนะไว้ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) ผู้ปกครองคณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายให้อุปัชฌาย์หรือภิกษุให้ความสำคัญ และช่วยทำความเข้าใจเรื่องการบวช ทั้งบวชเป็นภิกษุ สามเณร แม่ชีและการบวชชีพรหมณ์
- 2) สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา วัดและสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ควรวางแผน ทำความเข้าใจและดำเนินการอบรมแก่ผู้บวชให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงตามหลักเนกขัมมปฏิบัติ
- 3) ส่วนราชการ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชนและพุทธศาสนิกชนควรมีส่วนร่วมในการศึกษาและชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องการบวชให้เป็นไปตามพุทธประสงค์ เพื่อจะได้มีส่วนร่วมในการบวชได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

จากการศึกษาพบว่า คำสอนเรื่องเนกขัมมปฏิบัตินี้มีอีกหลายประเด็นที่ผู้วิจัยไม่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าที่จะมีการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป คือ

- 1) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการบวชเนกขัมมของพระพุทธศาสนamahayan
- 2) ศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติที่มีต่อการบวชเนกขัมมในประเทศอาเซียน
- 3) ศึกษาวิเคราะห์การปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนด้วยโครงการบวชเนกขัมม

References

- Buddhatasa Bikkhu. (2014). *Ordination*. Bangkok: Sukkhaphapjai Press.
- Daniels, P. (2015). The Sustainable Management of the Mekong River Basin: Insights from Buddhism. *Journal of the International Association of Buddhist Universities*, 8 (2), 46-62.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.
- P.A. Payutto. (1997). *Dictionary of Buddhism*. (8th ed.). Bangkok: MCU Press.
- P.A. Payutto. (1997). *The importance of Buddhism as a state religion*. (9th ed.). Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- P.A. Payutto. (1999). *Teachings for naga and tid : monks life Buddhists life*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- Phra Adikan Suchat Chanthasaro and Viroj Intanon. (2017). The Development of Life Skills in Making Friendship in Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 116-127.
- Phra Dhammanandamahathera. (1991). *Nanavinicchaya Aggaramahapanditanussarana*. Bangkok: Bangkok: MCU Press.
- Phra Natthaset Athiyano (Rungruang). (2010). *A Study of the Motive Factors for the Decision to Be Ordained In Nekkhamma Pattern By The Buddhists: A Case Study of Nakorn Pamak temple, Taling Chan District*. Thesis Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Tanong Dhammiko (Panthong). (2010). *An Analytical Study of the Ordination Problems in Contemporary Thai Society*. Thesis Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phramaha Phaiboon Kaewlunma. (2009). Attitudes toward Dhamma practice of women : a case study of Nekkhammajarinee Project in Ratchaburi Province. Thesis Graduate School Thammasat University.
- Phrarajapariyatti. (2016). The Religion Educational Management for Buddhism Propagation in the Greater Mekong Sub region Counties. *Journal of International Buddhist Studies*, 7(2), 42-56.

- Singh, P. (2016). The Bodhisattva Ideal and Socially Engaged Buddhism: A Progressive Approach. *Journal of the International Association of Buddhist Universities*, 9 (2), 70-80.
- Somdet Phra Maha Samana Chao Kroma Phraya Vajirananavarorasa. (2005). *Ordination in Buddhism*. (2nd ed.). Bangkok: MCU Press.
- Vichai, V. (2016). Methods for Buddhist Academic Studies. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(1), 106-118.